

УДК 378.016:364-43-212

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.5.11>

Світлана СУРГОВА

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи управління і педагогіки, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, вул. 68 Десантників, 10, м. Миколаїв, Україна, 54003

ORCID: 0000-0002-3840-2924

Олена ФАЙЧУК

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи управління і педагогіки, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, вул. 68 Десантників, 10, м. Миколаїв, Україна, 54003

ORCID: 0000-0001-8889-0455

Бібліографічний опис статті: Сургова, С., Файчук, О. (2022). Дослідження сучасних тенденцій впровадження інституту наставництва в Україні. *Ввічливість. Humanitas*, 5, 82–88, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.5.11>

ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ НАСТАВНИЦТВА В УКРАЇНІ

У статті розглянуто становлення інституту наставництва в Україні, як однієї із ефективних форм допомоги дітям-сиротам та дітям, позбавлених батьківського піклування. Метою статті є аналіз сучасних тенденцій впровадження інституту наставництва в Україні. Методологію дослідження склали комплекс методів теоретичного (аналіз, синтез, узагальнення, інтерпретація) та практичного (експертне онлайн опитування за допомогою Google Forms) дослідження.

В процесі дослідження було проаналізовано наставництво як технологію соціальної роботи, означено напрями впровадження наставництва в Україні на основі опитування фахівців центрів соціальних служб. Зауважено, що в сучасних умовах нагальною постала потреба у пошуку альтернативних форм допомоги дітям-сиротам та дітям, позбавлених батьківського піклування, однією з яких може стати наставництво. Адже саме наставництво дає змогу отримати підтримку авторитетної дорослої людини, яка здатна допомогти дитині краще адаптуватись до самостійного життя. Аналіз результатів проведеного дослідження продемонстрував, що сьогодні існують певні труднощі у впровадженні інституту наставництва (мала кількість кандидатів, невірна мотивація потенційних кандидатів, низький рівень поінформованості населення щодо наставництва тощо) та визначено перспективи розвитку в майбутньому. Близько 50% респондентів чули про наставництво, розуміють його суть, проте лише 13% респондентів потенційно готові стати наставниками.

Авторами доведено, що наставництво – це спланована діяльність наставника по відношенню до підопічної дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування, яка спрямована на підтримку її якісного переходу в доросле самостійне життя, допомогу в набутті знань, життєвих навичок, нового мислення та свідомості.

Ключові слова: наставництво, діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, соціальна робота.

Svitlana SURGOVA

PhD in Pedagogy, Assistant Professor, Petro Mohyla Black Sea National University, 68 Desantnykiv Str., 10, Mykolaiv, Ukraine, 54003

ORCID: 0000-0002-3840-2924

Olena FAICHUK

PhD in Pedagogy, Assistant Professor, Petro Mohyla Black Sea National University, 68 Desantnykiv Str., 10, Mykolaiv, Ukraine, 54003

ORCID: 0000-0001-8889-0455

To cite this article: Surgova, S., Faichuk, O. (2022). Study of current trends in the implementation of the institute of mentoring in Ukraine. [Doslidzhennia suchasnykh tendentsii vprovadzhennia instytutu nastavnytstva v Ukraini]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 5, 82–88, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.5.11>

STUDY OF CURRENT TRENDS IN THE IMPLEMENTATION OF THE INSTITUTE OF MENTORING IN UKRAINE

The article examines the formation of the institute of mentoring in Ukraine, as one of the effective forms of assistance to orphans and children deprived of parental care. The purpose of the article is to analyze the current trends in the implementation of the mentoring institute in Ukraine. The research methodology consisted of a set of theoretical (analysis, synthesis, generalization, interpretation) and practical (expert online survey using Google Forms) research methods.

In the process of research, mentoring as a technology of social work was analyzed, the directions of implementation of mentoring in Ukraine were determined based on the survey of specialists of social service centers. It was noted that in modern conditions there is an urgent need to find alternative forms of assistance to orphans and children deprived of parental care, one of which can be mentoring. After all, it is mentoring that makes it possible to get the support of an authoritative adult who is able to help the child better adapt to independent life. The analysis of the results of the conducted research showed that today there are certain difficulties in the implementation of the mentoring institute (small number of candidates, incorrect motivation of potential candidates, low level of awareness of the population about mentoring, etc.) and future development prospects were determined. About 50% of respondents have heard about mentoring and understand its essence, but only 13% of respondents are potentially ready to become mentors.

The authors prove that mentoring is a planned activity of a mentor in relation to a ward orphan or a child deprived of parental care, which is aimed at supporting his quality transition to adult independent life, help in acquiring knowledge, life skills, new thinking and consciousness.

Key words: mentoring, orphans, children deprived of parental care, social work.

Актуальність проблеми. На сучасному етапі досить гостро постає проблема захисту дітей та їх прав у суспільстві, що зумовлює перегляд пріоритетів державної політики у сфері охорони дитинства у напрямку впровадження кращих світових практик. Так, сучасні тенденції передбачають забезпечення: реалізації прав та інтересів дітей, належних умов виховання та повноцінного їх розвитку, підтримку сімейних форм виховання, деінституалізацію системи догляду та підтримки дітей-сиріт тощо. Але, не зважаючи на це, значна частина дітей сьогодні мають статус дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування і перебувають у відповідних закладах та потребують дієвих, активних форм підтримки.

Нагальною постала потреба у пошуку альтернативних форм допомоги дітям-сиротам та дітям, позбавлених батьківського піклування, однією з яких може стати наставництво. Адже саме наставництво дає змогу отримати підтримку авторитетної дорослої людини, яка здатна допомогти дитині краще адаптуватись до самостійного життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В дослідженнях сучасних науковців є певні публікації, які розкривають різні аспекти наставництва. Так, Балухтіна О., Байдарова О.,

Бозман Б., Фінні М. розкривають сутність поняття наставництва та шляхи його розвитку. Адаховська Н. вважає наставництво найважливішим ресурсом підтримки дітей-сиріт. Грицанюк В. та Кобилянська Л. у своїх працях вистрілюють питання вимог до особистості наставника.

Мета дослідження – розкрити сучасні тенденції впровадження інституту наставництва в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціальний інститут наставництва пройшов значний шлях у своїй еволюції. Разом з тим сучасні реалії диктують необхідність розробки нових підходів до його осмислення, пошуку механізмів його функціонування та розкриття тієї ролі, яку він має відігравати в сучасному суспільстві: наставництво, освіта, професія, виховання, соціальний інститут, соціалізація. Застосування наставництва у соціальній роботі починається з початку ХХ США. У 1900-х р. створено організацію Big Brothers Big Sisters of America, що об'єднує добровольців-наставників для дітей, які опинилися у важкій життєвій ситуації (діти-сироти, діти невиліковно хворих, з неповних сімей, неповнолітні правопорушники та ін.).

В Україні інтерес до наставництва став підвищуватися в 2010-х роках. Причому, наставництво почали розглядати не тільки в контексті професійного навчання, а й як особливі відносини між досвідченою людиною і менш обізнаною. Процес їх взаємодії щодо передачі та освоєння досвіду, знань може стосуватися і певної професійної тематики та широкого кола питань особистого розвитку, побудови відносин з навколишнім світом, людьми та ін. В дослідженнях Балухтіної О. зазначено, що наставництво, яке з 2017 р. трансформувалося з волонтерства в соціальну роботу є надзвичайно ефективним інструментом підтримки дітей, важливим для стабільності, впевненості та підготовки до самостійного життя юнаків і дівчат (Балухтіна, 2021, с. 22). Байдарова О. вказує, що наставництво передбачає насамперед навчання через спілкування, що засноване на міжособистісних стосунках (Байдарова, 2017, с. 65). Бозман Б., Фінні М. підкреслюють, що наставництво являє собою процес неофіційної передачі знань, соціального капіталу та психосоціальної підтримки у питаннях роботи, кар'єри або професійного розвитку (Bozeman&Feeneu, 2007).

Адаховська Н. здійснюючи аналіз наставництва як форми захисту дітей, які позбавлені батьківського піклування дійшла висновку, що: «...Виходячи з аналізу специфіки категорії наставництва, можна стверджувати, що воно є найважливішим ресурсом підтримки розвитку потенціалу дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків, а також сприяння їх ефективній соціальній інтеграції. Наставництво для дитини може стати сходинкою до іншої форми влаштування, наприклад, опіки або усиновлення, якщо статус дитини це дозволяє. Навіть якщо цього не відбувається, перебування в сім'ї, як правило, позитивно позначається на дитині, адже для нього це можливість деякий час побути поза стінами дитячого закладу» (Адаховська, 2017, с. 30).

Грицанюк В. зазначає, що в ідеалі наставник має стати для дитини-сироти досвідченим другом, якому можна довіряти і який прийде на допомогу за різних обставин. Стосунки між дитиною і дорослим мають стати міцним фундаментом для розвитку дитини. Успішний наставник повинен володіти цілим

комплексом особистісних якостей, такими як щирість, доброзичливість у спілкуванні з дитиною, повагою до дитини, емпатійністю, відкритістю, рішучістю та впевненістю, толерантністю, відповідальністю та приязністю (Грицанюк, 2016, с. 48) Кобилянська Л. досліджуючи феномен наставництва зазначає, що в практичній роботі, а також на законодавчому рівні визначено, що наставництво є добровільною та безоплатною діяльністю наставника з надання дитині, яка проживає у закладі для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, індивідуальної підтримки та допомоги, насамперед у підготовці до самостійного життя (Кобилянська, 2017).

Отже, наставництво – це ефективна допомога дітям-сиротам та дітям з інтернатних установ у соціалізації та адаптації їх до самостійного життя. Це спілкування дорослого з дитиною віч-на-віч, яке дозволяє дітям-сиротам відновлювати довіру до світу і заповнює базову потребу у прихильності.

Станом на сьогодні в Україні є значний попит для впровадження наставництва у соціальній роботі з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування. Саме тому нами було прийнято рішення щодо проведення опитування з метою розробки рекомендацій щодо удосконалення процесу впровадження наставництва.

Дослідження проводилось базі Чорноморського національного університету імені Петра Могили, Миколаївського обласного центру соціальних служб та Миколаївського міського центру соціальних служб, передбачало опитування експертів – фахівців, які мають значний досвід роботи з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського спілкування, а також студентів щодо їх обізнаності щодо наставництва та потенційного бажання стати наставниками. Зважаючи на карантинні обмеження опитування проводилось онлайн за допомогою Google Forms.

Проведене анкетування дозволило встановити, що станом на сьогодні у Миколаєві активні наставники відсутні. Наставництво в Миколаєві було з 2019 по 2021 роки. З початку було 6 наставників, у 2021 році – всього 3 наставника.

Також анкетування дозволило виявити проблеми в роботі наставників (Рис. 1).

Рис. 1. Проблеми при роботі з наставниками

В ході анкетування респонденти повідомили, які необхідні якості наставника для успішної співпраці з командою фахівців в процесі здійснення наставництва. Це такі, як: наполегливість, любов до дітей, альтруїзм, відповідальність, доброта, чуйність, щирість, стійкість тощо.

Також було виявлено причини, чому сьогодні наставництво не розвивається активно:

- Мало кандидатів;
- відсутність матеріальної винагороди за наставництво;
- в процесі консультації з фахівцем вибір іншої форми допомоги дітям-сиротам;
- низький рівень інформованості населення щодо даної форми роботи;
- тенденція до деінституалізації та розвитку сімейних форм піклування про дітей-сиріт.

Думки респондентів щодо перспектив розвитку наставництва в Україні розділились (Рис. 2). Так 50% експертів сумніваються щодо можливості розвитку наставництва як перспективної технології соціальної роботи з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування. Лише 30% респондентів впевнені в можливості розвитку наставництва.

Також, експертам було задано питання щодо переваг наставництва. Аналіз відповідей дав можливість виділити наступне:

- наставництво є гарною можливістю для кандидатів у прийомні батьки спробувати свої сили;
- можливість дитини отримати підтримку;
- можливість створення прийомної сім'ї;
- соціалізація дітей-сиріт.

У процесі опитування також було виявлено недоліки наставництва. До них респонденти віднесли:

- тимчасовість співпраці з дитиною;
- ризик неспівпадіння очікувань наставника та підопічного.

Найголовніше питання стосувалось рекомендацій щодо розвитку наставництва. Експерти запропонували наступні рекомендації:

- більше інформування населення;
- робота з мотивацією кандидатів у наставники;
- фінансова підтримка наставників;
- заохочення наставників.

Також було проведено анкетне опитування серед студентів ЧНУ ім. П.Могили, в якому взяли участь 100 студентів у віці від

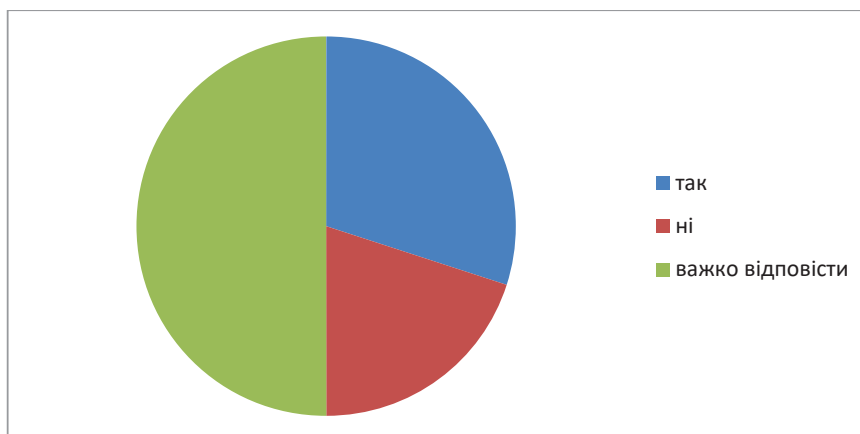

Рис. 2. Чи є перспективи розвитку наставництва в Україні?

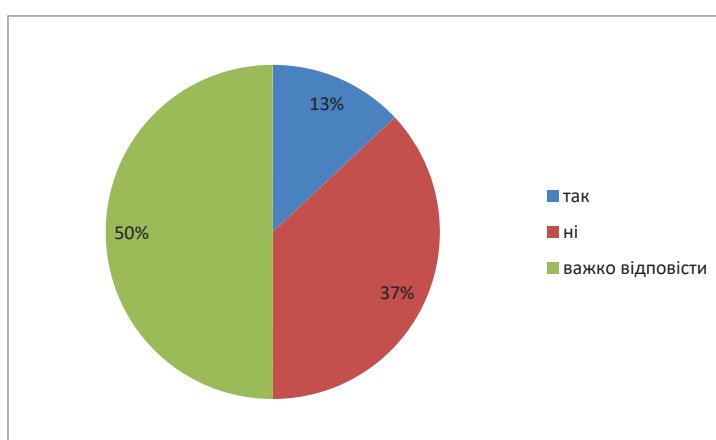

Рис. 3. Відповіді респондентів на питання «Чи готові Ви стати наставником для дитини-сироти?»

18 до 24 років, різних курсів та спеціальностей. Рішення стосовно опитування саме цієї вікової категорії було обумовлене тим, що в процесі бесіди з фахівцями Центрів соціальних служб ми з'ясували, що саме молодь найчастіше виявляє бажання стати наставниками. Анкетне опитування проводилось за допомогою ресурсу Google Form, що дозволило охопити більшу кількість респондентів. Результати опитування показали, що майже 27% респондентів не чули про наставництво, як форму підтримки дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Разом з тим, лише 60% опитаних відмітили, що розуміють, що таке наставництво. Цікаво розподілились відповіді на питання щодо готовності молодих людей стати наставником (Рис. 3).

Аналіз відповідей засвідчує, що лише 13% респондентів вважають, що готові стати наставниками, а значна частина – не готові

взяти на себе відповідальність підтримувати дитину-сироту. Логічним стало питання щодо з'ясування причин такої неготовності. Узагальнюючі відповіді респондентів можемо виокремити:

- Це дуже відповідальний і серйозний крок. Кажучи чесно, мені не вистачає сміливості;
- я погано ладнаю з дітьми через свою слабку нервову систему;
- не думаю що психологічно я готов до цього;
- немає часу для цього;
- на мою думку, це може бути трохи травмовано для дитини. Оскільки вона можливо буде сподіватися на усиновлення, а насправді це не станеться. Тому для мене це дуже спірне питання. Але звичайно мені дуже хотілося б допомогти дітям.
- стану наставником тільки якщо будуть платити гроші;

- не хотілося би дати дитині хибні надії, а потім зникнути;
- не розумію у чому сенс наставництва;
- не маю бажання брати на себе відповідальність за інших людей;
- боюся емоційного зв'язку між наставником та дітьми.

Аналіз відповідей дозволяє згрупувати їх в три основні причини: брак ресурсів (час, риси характеру, особистісні риси), небажання ставати наставником безкоштовно, незрозуміння суті наставництва.

Отже, дослідження особливостей наставництва у соціальній роботі з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування було проведене за допомогою анкетування соціальних працівників Центрів соціальних служб м. Миколаєва та області. Це опитування надало можливість виявити особливості наставництва: його переваги та недоліки, перспективи його розвитку тощо. Зважаючи на те, що станом на 2022 р. наставники у м. Миколаєві відсутні, то важливим є розробка рекомендацій щодо удосконалення цього процесу.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Аналіз наукової літератури дозволив констатувати наявність значного інтересу до дослідження проблеми наставництва, проте існує недостатня розробленість даної проблематики. Наставництво можна розглядати як метод

психолого-педагогічного супроводу дітей груп ризику (зокрема, дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування), що передбачає безпосередній та опосередкований особистісний вплив на дитину. Аналіз результатів проведеного дослідження продемонстрував, що сьогодні дійсно є певні труднощі у впровадженні наставництва (мала кількість кандидатів, невірна мотивація потенційних кандидатів, низький рівень поінформованості населення щодо наставництва тощо), близько половини молодих людей чули про наставництво та не розуміють його суть, лише 13% респондентів потенційно готові стати наставниками. Визначаючи причини небажання бути наставниками, ми систематизували відповіді респондентів та виділили три групи: брак ресурсів (час, риси характеру, особистісні риси, психологічна незрілість), небажання ставати наставником безкоштовно, незрозуміння суті наставництва. На основі проведеного опитування були розроблені рекомендації щодо покращення процесу впровадження наставництва у роботі з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів досліджуваної проблематики. Наступні наукові пошуки можуть бути спрямовані на визначення найефективніших методів соціально-педагогічної підтримки дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Bozeman V. Toward a useful theory of mentoring: A conceptual analysis and critique. *Administrative and Society*. 2007. № 39 (6). P. 719–739.
2. Адаховська Н.С. Наставництво як форма захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. *Часопис цивілістики*. 2017. №27. С. 28–31.
3. Байдарова О. О. Наставництво як форма соціальної підтримки випускників інтернатних закладів. *Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія: Психологія. Педагогіка. Соціальна робота*. 2012. №3. С. 64–67.
4. Балухтіна О. М. Наставництво для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування в Україні: шляхи оптимізації процесу. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота*. 2021. Вип. 1. С. 19–23.
5. Грицанюк В. В. Наставництво як форма підготовки дітей-сиріт до самостійного життя. *Соціальна робота в Україні: теорія і практика*. 2016. № 3-4. С. 44–51.
6. Кобилянська Л. І. Розвиток наставництва як форми соціальної підтримки дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в Україні. 2017. С. 50–65. URL: [http://www.znpkr_sp_2017_28_7%20\(1\).pdf](http://www.znpkr_sp_2017_28_7%20(1).pdf) (дата звернення: 23.11.2022).

REFERENCES:

1. Bozeman, V. & Feeney, M. (2007). Toward a useful theory of mentoring: A conceptual analysis and critique. *Administrative and Society*, 39 (6), 719–739. [in English].

2. Adakhovska, N.S. (2007). Mentoring as a form of protection for orphans and children deprived of parental care [Nastavnytstvo yak forma zakhystu ditei-syrit ta ditei, pozbavlenykh batkivskoho pikluvannia]. *Journal of Civil Studies*, 27. 28–31, [in Ukrainian].
3. Baidarova, O. O. (2012). Mentoring as a form of social support for graduates of boarding schools [Nastavnytstvo yak forma sotsialnoi pidtrymky vypusnykiv internatnykh zakladiv]. *Bulletin of Kyiv National University named after Taras Shevchenko. Series: Psychology. Pedagogy. Social work*, 3, 64–67. [in Ukrainian].
4. Balukhtina, O. M. (2021). Mentoring for orphans and children deprived of parental care in Ukraine: ways to optimize the process [Nastavnytstvo dlia ditei-syrit ta ditei, pozbavlenykh batkivskoho pikluvannia v Ukraini: shliakhy optymizatsii protsesu]. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: Pedagogy. Social work*, 1, 19-23. [in Ukrainian].
5. Hrytsaniuk, V. V. (2016). Mentoring as a form of preparing orphans for independent life [Nastavnytstvo yak forma pidhotovky ditei-syrit do samostiinoho zhyttia]. *Social work in Ukraine: theory and practice*, 3-4, 44-51. [in Ukrainian].
6. Kobylanska L. I. (2021). Development of mentoring as a form of social support for orphans and children deprived of parental care in Ukraine [Rozvytok nastavnytstva yak formy sotsialnoi pidtrymky ditei-syrit ta ditei, pozbavlenykh batkivskoho pikluvannia, v Ukraini]. Retrieved from: [http://www.znpkp_sp_2017_28_7%20\(1\).pdf](http://www.znpkp_sp_2017_28_7%20(1).pdf). [in Ukrainian].